

برآورد هزینه مبادله دریافت تسهیلات بانکی به تفکیک عقود (مطالعه موردی بانک پارسیان)

حیدر قلی زاده

دانشیار، گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه زنجان؛ زنجان، ایران
hgholizadeh@znu.ac.ir

محمدحسین ذوقی پور

کارشناس ارشد علوم اقتصاد دانشگاه زنجان، زنجان، ایران؛ کارمند بانک شهر، تهران، ایران
mh.zoghipour12@gmail.com

سیدصفدر حسینی

استاد، گروه اقتصاد کشاورزی، پردیس کشاورزی و منابع طبیعی دانشگاه تهران؛ کرج، ایران
hosseini_safdar@yahoo.com

چکیده

با توجه به تعدد بانکها و رقابتی بودن صنعت بانکداری در اقتصاد ایران، کاهش هزینه مبادله تسهیلات به عنوان امری بسیار مهم برای سنجش کارایی (کارآمد بودن) بانکها و ترغیب مشتریان برای سپرده گذاری در بانک مورد توجه قرار گرفته است. پژوهش حاضر سعی دارد هزینه مبادله تسهیلات را به تفکیک ۸ نوع عقود بانکی برآورد کند. مورد مطالعه بانک پارسیان است که اطلاعات مربوط به ۲۶۳ مشتری حقیقی و حقوقی دریافت کننده تسهیلات در ۱۱ استان کشور با مصاحبه جمع آوری شد. نتایج نشان داد که عقود قرض الحسنه، جعاله و مرابحه به ترتیب با میانگین ۳۵۸/۶، ۱۰۶۱/۳ و ۱۵۷۱/۹ ده هزار ریال دارای کمترین هزینه مبادله و عقود مشارکت مدنی بازرگانی، مشارکت مدنی غیربازرگانی و مضاربه به ترتیب با میانگین هزینه مبادله ۱۵۳۴۳۷/۳، ۱۰۸۶۱۲/۱ و ۵۷۱۰/۹ ده هزار ریال دارای بیشترین هزینه مبادله هستند. از این مقدار، مراحل رفت و آمد، تشکیل پرونده، انتظار و بازپرداخت به ترتیب ۱۲/۴، ۲۶/۴، ۵۳/۱ و ۸/۱ درصد از کل هزینه های مبادله را تشکیل می دهند. به این ترتیب، چابک سازی بانک و تسریع در فرایندها و تصمیم گیری ها برای کاهش هزینه های انتظار بیشترین تأثیر را بر هزینه مبادله خواهد داشت. همچنین، با عنایت به سهم قابل توجه هزینه های تشکیل پرونده برای اشخاص حقیقی (۲۷/۷ درصد) و حتی اشخاص حقوقی (۲۲/۹ درصد)، الکترونیکی و غیرحضوری کردن تشکیل پرونده نه تنها می تواند هزینه های این مرحله، بلکه هزینه های رفت و آمد را نیز کاهش دهد.

واژگان کلیدی: هزینه مبادله، عقود مبادله ای، عقود مشارکتی، بانک پارسیان

طبقه بندی JEL: G21, G23, G29, G51

مقدمه

مدل سازی های رایج در علم اقتصاد عموماً مبتنی بر این است که تمام هزینه ها و منافع در بازار بروز یافته و لحاظ می شوند به طوری که، قیمت های بازار منعکس کننده تمام هزینه های متقاضی و کل درآمد عرضه کننده است. در این چارچوب، بازارها از شفافیت کامل برخوردارند و برای انجام مبادلات هیچ هزینه ای غیر از قیمت کالا یا خدمات وجود ندارد. با این وجود، آنچه در عمل اتفاق می افتد متفاوت از این تصویر است. این تفاوت ممکن است حتی قدرت توصیف و تحلیل مدل های اقتصادی را تحت الشعاع قرار دهد.

نخستین بار رونالد کوز^۱ در سال ۱۹۳۷ در مقاله معروف خود با عنوان «ماهیت بنگاه» این موضوع را مطرح کرد و ۲۳ سال بعد (در سال ۱۹۶۰) در مقاله «مسئله هزینه اجتماعی» آن را پرورش داد. این تفکر که در ظاهر سر ناسازگاری با علم متعارف اقتصاد داشت به تدریج، مورد توجه و پذیرش قرار گرفت و توانست مکتب اقتصاد نهادگرا را پدید آورد. هزینه های مبادله نقش مهمی در عملکرد اقتصادی ایفا می کنند؛ با بالا رفتن هزینه های مبادله، کارایی اقتصادی کاهش یافته، کارآفرینان از حوزه کارآفرینی مولد خارج شده و به سمت کارآفرینی نامولد گرایش پیدا می کنند (خالقی فر و همکاران، ۱۳۹۴؛ نصیری اقدام و مرتضوی فر، ۱۳۹۶). هزینه های مبادله در کشورهای در حال توسعه به ویژه در بخش اعتباری بالا است و بالا بودن این هزینه باعث کاهش کارایی نظام بانکی و عملکرد آن می شود و برعکس، کاهش هزینه های مبادله، توسعه مالی را افزایش می دهد (عرب مازار و همکاران، ۱۳۹۶؛ عاقلی و همکاران، ۱۳۹۶).

هزینه مبادله (یا معامله) به مجموعه هزینه هایی اطلاق می شود که در هر گونه فرایند دادوستد اقتصادی ایجاد می شود. این هزینه ها شامل هزینه های مشخص کردن موضوع معامله و نیز هزینه های اجرای توافقاتی مرتبط با آن می شود و مواردی همچون هزینه های جستجو، دریافت اطلاعات، رفت و آمد به بازار، تنظیم قراردادهای و پیش، اعمال و تضمین اجرای آنها و غیره را در بر می گیرد. هزینه های مبادله در بخش مالی و اعتبارات اشاره به تمام هزینه های غیرسود و کارمزد وام گیرنده و وام دهنده در جریان دریافت و پرداخت یک وام دارد. هزینه وام گیری و وام دهی مشخص می کند که آیا مؤسسات مالی می توانند تأمین مالی افراد را تضمین نمایند و آیا مردم یک کشور می توانند با موفقیت به بازار رسمی سرمایه دسترسی پیدا کنند (آدامز و وگل، ۱۹۸۶). رویکرد عمومی در این زمینه بیشتر ناظر به نرخ سود پایین برای حمایت از مشتریان خود بوده است. با این وجود، اعتبارات تأمین شده با نرخ های سود ارزان ممکن است با لحاظ نمودن هزینه مبادله، بسیار گرانتر باشند. از این رو، توجه نهادهای تأمین کننده اعتبار به کاهش هزینه های مبادله از طریق اصلاح فرایندهای اعطای تسهیلات می تواند به بهبود دسترسی به بازار سرمایه بیانجامد.

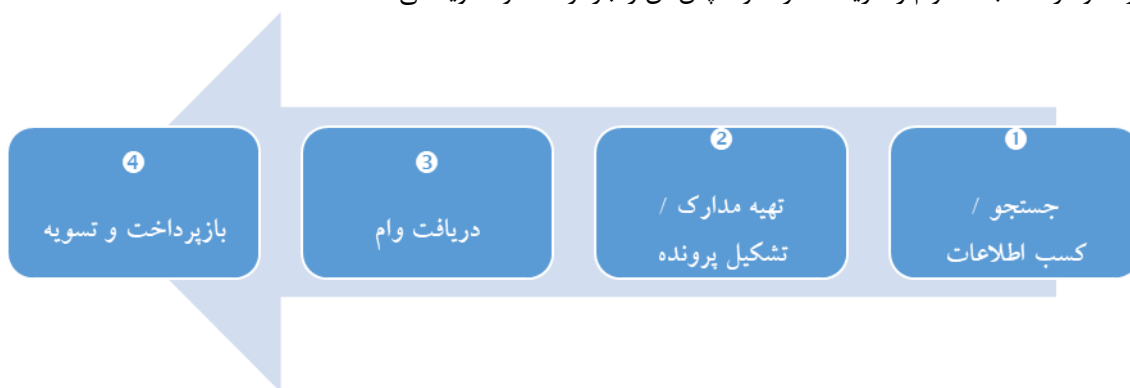
با وجود مطالعات زیادی که در کشورهای مختلف انجام شده است، مطالعات انجام گرفته در بازارهای مالی اسلامی محدود است. بازارهای مالی در ایران مشابه بسیاری از بازارهای مالی در کشورهای در حال توسعه، در محیطی محدود و فاقد سامانه توانمند اطلاع رسانی عمومی، ارتباطات مدرن و سازوکار قانونی مؤثر برای اجرای قراردادهای می باشد. به این ترتیب، انتظار می رود هزینه های مبادله در فرایند اعطای اعتبارات بالا باشد. چنین هزینه هایی، به نرخ سود (یا کارمزد) وام ها افزوده می شود و نتیجه آن به صورت کارایی پایین بازارهای اعتباری خودنمایی می کند. در نظر نگرفتن این هزینه ها منجر به نتایج نادرست تحقیقات و اعمال سیاست های نامناسب توسط سیاستگذاران می شود که در اغلب موارد منطبق بر واقعیت نیستند. بنابراین تعیین و ارزیابی هزینه های مبادله مشتری از اهمیت بالایی برخوردار است. با چنین رویکردی، تحقیق پیش رو با هدف آگاهی از وضع موجود، به

^۱ Ronald Coase - برنده جایزه نوبل اقتصاد در سال ۱۹۹۱

دنبال ارزیابی هزینه های مبادله تحمیل شده به گیرندگان تسهیلات است و تلاش می کند با شناسایی و تجزیه و تحلیل این هزینه ها، امکان کاهش آن را بررسی کند.

روش تحقیق

شکل ۱ فرایند کلی مبادله اعتباری را از منظر متقاضی اعتبارات نشان می دهد که با جستجو شروع شده و پس از تهیه مدارک و الزامات بانک، وام را دریافت کرده و سپس آن را بازگردانده و تسویه می کند.

شکل ۱. فرایند عمومی یک مبادله اعتباری از منظر متقاضی اعتبارات

همان طور که مشاهده شد فرایندهای پیشگفته بسیار کلی و عمومی هستند. این در حالی است که جزئیات فرایندها ممکن است بسته به عوامل مختلفی (همچون نوع عقد) متفاوت از هم باشند و یا بسته به خصوصیات گوناگون (همچون مشخصات وام، خصوصیات شعبه، ویژگی های فردی و ...) هزینه های مختلفی را برای طرفین دادوستد اعتباری به همراه داشته باشد. تسهیلات مالی همانند هر کالا یا خدمت دیگری دارای قیمتی است که سود نامیده می شود. بنابراین، منظور از هزینه مبادله در بازار اعتبارات، هزینه هایی غیر از قیمت یا سود تسهیلات است که برای مبادله هر فقره تسهیلات یا هر واحد تسهیلات یکی از طرفین مبادله متحمل می شود. در طرف تقاضا یا وام گیرنده، این هزینه ها هزینه های مبادله وام گیری نامیده می شود و متشکل از اجزای زیر است:

(۱) هزینه های مستقیم دریافت تسهیلات: کلیه هزینه هایی که به طور مستقیم در جریان مراجعه به بانک و دریافت تسهیلات تحمیل می شود؛ مانند هزینه های رفت و آمد به بانک، هزینه اداری، و حتی خوراک و اسکان.

(۲) هزینه های فرصت زمان صرف شده برای دریافت تسهیلات: هزینه هایی که ناشی از زمان صرف شده وام گیرنده می باشد. وام گیرندگان مجبورند که برای دریافت تسهیلات از هنگام جستجو و ارایه درخواست تا دریافت آن و سپس برای پرداخت اقساط، مقداری از وقت خود را به این کارها اختصاص دهند. از آنجا که این وقت می تواند در گزینه های درآمدزای دیگری مورد استفاده قرار گیرد. با برآورد کل ساعاتی لازم برای یک مبادله مالی (مثلاً با ضرب تعداد ساعت در هر مراجعه در تعداد کل مراجعات) می توان آن را در هزینه فرصت یک ساعت زمان (مثلاً میانگین دستمزد هر ساعت کار در هر منطقه)، ضرب کرد و هزینه فرصت دریافت یک فقره تسهیلات را محاسبه نمود.

(۳) هزینه تهیه مدارک لازم برای تشکیل پرونده: کلیه وجوهی که برای تشکیل پرونده در نزد بانک هزینه می شود؛ مانند تصاویر شناسنامه و سایر مدارک، تهیه عکس، خرید سفته و دریافت استعلام.

(۴) هزینه های اداری: مانند حق الثبت و حق التحریر دفاتر ثبت اسناد.

(۵) هزینه پرداختی به ضامن و تأمین وثیقه: کلیه هزینه‌هایی که وام‌گیرنده مجبور است برای ضمانت وام از سوی یک شخص ثالث متقبل شود یا دارایی‌های مالی سودآوری که در اختیار بانک قرار می‌گیرد و منجر به مقداری کسر سود می‌شود.

(۶) سایر هزینه‌های فرایند دریافت تسهیلات.

چنانچه هزینه مبادله هر کدام از این اقلام را با tc_j و کل هزینه‌های مبادله وام‌گیری را با tc نشان دهیم، رابطه (۱) به شکل زیر نشان می‌دهد که کل هزینه‌های مبادله وام‌گیری را باید از مجموع هزینه‌های مبادله n مرحله پیشگفته به دست آورد:

$$tc = \sum_{j=1}^n tc_j \quad (1)$$

با جمع هزینه‌های مبادله و هزینه‌های سود (ic)، کل هزینه تسهیلات به شکل زیر بیان می‌شود:

$$TC = tc + ic \quad (2)$$

که در آن TC بیانگر کل هزینه‌های سود و غیرسود (یا مبادله‌ای) دریافت وام می‌باشد. در این رابطه tc عمدتاً مربوط به هزینه‌هایی است که از زمان درخواست رسمی و شروع تشکیل پرونده تا زمان دریافت تسهیلات صرف می‌گردد اما ic به تدریج تا انتهای دوره بازپرداخت وام پرداخت می‌شود.

اگر تسهیلاتی به مبلغ L ریال از سوی بانک به یک وام‌گیرنده پرداخت شود طبق رابطه (۳) TCR بیانگر نسبت هزینه مبادله (TC) به اصل مبلغ تسهیلات (L) است. این نسبت در پژوهش حاضر به صورت درصدی از مبلغ تسهیلات گزارش خواهد شد.

$$TCR = \frac{TC}{L} \times 100 \quad (3)$$

همچنین، خالص وام، NL ، با کسر هزینه‌های مبادله از مبلغ تسهیلات محاسبه می‌شود و بیانگر قدرت خرید واقعی تسهیلات پس از کسر انواع هزینه‌های نقدی و غیرنقدی است.

$$NL = L - TC \quad (4)$$

گفتنی است سهم هزینه مبادله مراحل مختلف، S_j ، با استفاده از رابطه (۵) محاسبه می‌شود.

$$S_j = \frac{tc_j}{TC} \quad (5)$$

به این ترتیب با محاسبه هزینه اقلام مختلف در فرایند اعطای تسهیلات، هزینه‌های مبادله دریافت تسهیلات برای مشتریان بانک پارسیان از منابع مختلف بانکی و غیربانکی برآورد شده و براساس متغیرهای اصلی مورد تحلیل قرار می‌گیرد.

نمونه مورد مطالعه از ۵ حوزه بانکی منتخب بانک پارسیان، در ۱۱ استان شامل تهران (۱۴ ناحیه شهر تهران)، و خراسان جنوبی، خراسان رضوی، خراسان شمالی، سیستان و بلوچستان، آذربایجان شرقی، آذربایجان غربی، اردبیل، زنجان، بوشهر، فارس (۲۴ شهر) و در مجموع از ۹۴ شعبه انتخاب شد. در نهایت با مصاحبه با تعداد ۲۶۳ فرد حقیقی و حقوقی که تسهیلات خود را در قالب هشت نوع عقد بانکی دریافت کرده بودند فرایند جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات و برآورد هزینه مبادله به سرانجام رسید. جدول ۱ تعداد نمونه مورد مطالعه را به تفکیک عقود بانکی و نوع شخصیت (حقیقی/حقوقی) ارائه کرده است.

جدول ۱. تعداد نمونه به تفکیک عقود و نوع شخصیت (حقوقی/حقوقی)

حوزه	حقوقی	حقیقی	کل
جعاله	۴	۱۳	۱۷
فروش اقساطی	۷	۱۴	۲۱
قرض الحسنه		۷۹	۷۹
مراجعه	۱۰	۱۷	۲۷
مشارکت مدنی بازرگانی	۵	۱	۶
مشارکت مدنی تدریجی	۲۰	۳۷	۵۷
مشارکت مدنی غیربازرگانی	۲۰	۱۴	۳۴
مضاربه	۸	۱۴	۲۲
کل نمونه	۷۴	۱۸۹	۲۶۳

نتایج

در این قسمت هزینه مبادله مشتریان مورد مطالعه به تفکیک انواع عقود بانکی که بر مبنای آن تسهیلات دریافت کرده‌اند، ارائه و تحلیل می‌شود. در این راستا، ابتدا مبالغ هزینه مبادله و سهم مراحل مختلف در فرایند دریافت تا تسویه تسهیلات، به تفکیک عقود بانکی و نیز به تفکیک شخصیت (حقوقی/حقوقی) وام‌گیرنده گزارش می‌شود. سپس نسبت هزینه مبادله به تفکیک‌های پیشگفته ارائه و تحلیل می‌شود.

جدول ۲. میانگین هزینه مبادله به تفکیک مراحل و نوع عقد (۱۰ هزارریال)

نوع عقد	رفت و آمد	تشکیل پرونده	انتظار	بازپرداخت	کل
جعاله	۶۲/۷	۲۳۱/۰	۷۴۵/۹	۲۱/۷	۱,۰۶۱/۳
فروش اقساطی	۷۸/۲	۱۷۳/۳	۲,۰۶۱/۷	۳۶/۳	۲,۳۴۹/۶
قرض الحسنه	۵۵/۴	۸۸/۳	۱۷۴/۰	۴۱/۰	۳۵۸/۶
مراجعه	۷۲/۶	۳۵۲/۶	۱,۱۰۴/۶	۴۲/۱	۱,۵۷۱/۹
مشارکت مدنی بازرگانی	۱۱۵/۲	۷,۱۴۶/۳	۱۴۶,۱۵۶/۶	۱۹/۲	۱۵۳,۴۳۷/۳
مشارکت مدنی تدریجی	۹۲/۸	۵۱۴/۴	۳,۶۲۴/۲	۴۲/۰	۴,۲۷۳/۴
مشارکت مدنی غیربازرگانی	۱۰۵/۳	۶۳۶/۵	۱۰۷,۸۵۱/۲	۱۹/۱	۱۰۸,۶۱۲/۱
مضاربه	۷۳/۶	۵۶۴/۶	۵,۰۵۴/۳	۱۸/۴	۵,۷۱۰/۹
کل نمونه	۷۶/۹	۴۹۵/۵	۱۸,۸۶۳/۹	۳۴/۵	۱۹,۴۷۰/۸

جدول ۲ میانگین هزینه مبادله برآورد شده را به تفکیک مراحل مختلف دریافت تسهیلات و گروه اندازه وام ارائه کرده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود عقود قرض الحسنه، جعاله و مراجعه به ترتیب با میانگین هزینه مبادله ۳,۵۸۱/۶، ۱۰۶۱/۳ و ۱۵۷۱/۹ ده‌هزار ریال کمترین هزینه مبادله را به همراه داشته‌اند. در مقابل، عقود مشارکت مدنی بازرگانی، مشارکت مدنی غیربازرگانی و مضاربه به ترتیب با میانگین هزینه مبادله ۱۵۳۴۳۷/۳، ۱۰۸۶۱۲/۱ و ۵۷۱۰/۹ ده‌هزارریال دارای بیشترین هزینه مبادله بوده‌اند.

کما فی السابق و همانند آنچه در مورد درجه شعب گفته شد به نظر می رسد بزرگی مبلغ وام تا حد زیادی تعیین کننده مقدار هزینه مبادله می باشد. این مسأله در جداول ۵ و ۶ به تفصیل مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول ۳. سهم مراحل مختلف از هزینه مبادله به تفکیک نوع عقد (درصد)

نوع عقد	رفت و آمد	تشکیل پرونده	انتظار	بازپرداخت
جعاله	۱۸/۳٪	۳۹/۳٪	۳۲/۳٪	۱۰/۱٪
فروش اقساطی	۱۶/۴٪	۲۷/۲٪	۴۷/۰٪	۹/۴٪
قرض الحسنه	۱۶/۰٪	۲۷/۶٪	۴۲/۷٪	۱۳/۷٪
مراجعه	۱۲/۰٪	۲۶/۸٪	۵۴/۹٪	۶/۳٪
مشارکت مدنی بازرگانی	۴/۵٪	۳۱/۹٪	۶۲/۳٪	۱/۲٪
مشارکت مدنی تدریجی	۱۲/۶٪	۲۳/۸٪	۵۵/۸٪	۷/۸٪
مشارکت مدنی غیربازرگانی	۴/۴٪	۱۹/۷٪	۷۵/۰٪	۰/۹٪
مضاربه	۵/۰٪	۲۵/۸٪	۶۷/۴٪	۱/۸٪
کل نمونه	۱۲/۴٪	۲۶/۴٪	۵۳/۱٪	۸/۱٪

در جدول ۳ سهم هزینه مبادله برآوردشده به تفکیک مراحل مختلف دریافت تسهیلات و نوع عقد بانکی گزارش شده است. مشاهده می شود بیشترین سهم هزینه رفت و آمد به ترتیب برای عقود جعاله، فروش اقساطی، و قرض الحسنه (با سهم ۱۸/۳، ۱۶/۴ و ۱۶/۰ درصد) است و کمترین سهم هزینه رفت و آمد هم به عقود مشارکت مدنی غیربازرگانی، مشارکت مدنی بازرگانی، و مضاربه (با سهم ۴/۴، ۴/۵ و ۵/۰ درصد) تعلق دارد. از لحاظ سهم هزینه تشکیل پرونده نیز عقود جعاله، مشارکت مدنی بازرگانی و قرض الحسنه (با سهم ۳۹/۳، ۳۱/۹ و ۲۷/۶ درصد) بیشترین سهم و عقود مشارکت مدنی غیربازرگانی، مشارکت مدنی تدریجی، و مضاربه (با سهم ۱۹/۷، ۲۳/۸ و ۲۵/۸ درصد) کمترین سهم را دارند. بیشترین سهم هزینه های انتظار برای عقود مشارکت مدنی غیربازرگانی، مضاربه، و مشارکت مدنی بازرگانی (با سهم ۷۵/۰، ۶۷/۴ و ۶۲/۳ درصد) و کمترین سهم نیز برای عقود جعاله، قرض الحسنه، و فروش اقساطی (با سهم ۳۲/۳، ۴۲/۷ و ۴۷/۰ درصد) برآورد شده است. در مورد سهم هزینه بازپرداخت از کل هزینه های مبادله نیز مشاهده می شود عقود مشارکت مدنی غیربازرگانی، مشارکت مدنی بازرگانی، و مضاربه (با سهم ۰/۹، ۱/۲ و ۱/۸ درصد) دارای کمترین سهم و عقود قرض الحسنه، جعاله و فروش اقساطی (با سهم ۱۳/۷، ۱۰/۱ و ۹/۴ درصد) دارای بیشترین سهم هستند.

جدول ۴ میانگین هزینه مبادله در مراحل مختلف دریافت تسهیلات و عقود بانکی را به تفکیک شخصیت (افراد حقیقی یا حقوقی) ارائه کرده است.

جدول ۴. میانگین هزینه مبادله در مراحل مختلف و انواع عقود به تفکیک شخصیت وام گیرنده (۱۰ هزارریال)

نوع عقد	رفت و آمد	تشکیل پرونده	انتظار	بازپرداخت	کل
افراد حقوقی	۱۲۶/۱	۱,۴۶۸/۲	۶۵,۱۴۱/۱	۴۳/۵	۶۶,۷۷۹/۰
جعاله	۱۳۹/۱	۷۱۴/۳	۲,۸۱۲/۴	۲۵/۸	۳,۶۹۱/۶
فروش اقساطی	۱۴۶/۱	۳۵۶/۳	۴,۹۱۷/۸	۵۲/۳	۵,۴۷۲/۴
مراجعه	۹۶/۳	۷۲۹/۳	۲,۴۹۹/۷	۶۸/۰	۳,۳۹۳/۳
مشارکت مدنی بازرگانی	۱۳۴/۱	۸,۵۵۰/۲	۱۷۵,۳۶۵/۸	۲۱/۵	۱۸۴,۰۷۱/۶
مشارکت مدنی تدریجی	۱۵۹/۲	۱,۲۹۷/۱	۹,۷۱۳/۰	۵۸/۴	۱۱,۲۲۷/۷
مشارکت مدنی غیربازرگانی	۱۱۷/۰	۹۵۲/۲	۱۸۱,۳۷۴/۴	۲۶/۹	۱۸۲,۴۷۰/۴
مضاربه	۷۴/۶	۱,۰۳۳/۳	۶,۳۹۹/۲	۳۲/۵	۷,۵۳۹/۶
افراد حقیقی	۵۷/۶	۱۱۴/۷	۷۴۴/۸	۳۰/۹	۹۴۸/۰
جعاله	۳۹/۲	۸۲/۳	۱۱۰/۱	۲۰/۴	۲۵۱/۹
فروش اقساطی	۴۴/۳	۸۱/۹	۶۳۳/۷	۲۸/۳	۷۸۸/۲
قرض الحسنه	۵۵/۴	۸۸/۳	۱۷۴/۰	۴۱/۰	۳۵۸/۶
مراجعه	۵۸/۶	۱۳۱/۱	۲۸۴/۰	۲۶/۸	۵۰۰/۴
مشارکت مدنی بازرگانی	۲۱/۰	۱۲۶/۸	۱۱۰/۴	۷/۶	۲۶۵/۷
مشارکت مدنی تدریجی	۵۶/۸	۹۱/۴	۳۳۲/۹	۳۳/۲	۵۱۴/۳
مشارکت مدنی غیربازرگانی	۸۸/۵	۱۸۵/۶	۲,۸۱۸/۰	۸/۱	۳,۱۰۰/۲
مضاربه	۷۳/۱	۲۹۶/۷	۴,۲۸۵/۷	۱۰/۴	۴,۶۶۵/۹
کل نمونه	۷۶/۹	۴۹۵/۵	۱۸,۸۶۳/۹	۳۴/۵	۱۹,۴۷۰/۸

بر این اساس، مشاهده می شود روابط پیشگفته در تشریح رابطه هزینه مبادله با اندازه وام کماکان برقرار است. در حالی که بیشترین مبلغ هزینه مبادله برای افراد حقیقی مربوط به تسهیلات مضاربه، و مشارکت مدنی غیربازرگانی (به ترتیب با ۴۶۶۵/۹ و ۳۱۰۰/۲ ده هزارریال) می شود، در مورد افراد حقوقی بیشترین هزینه مبادله مربوط به تسهیلات مشارکت مدنی بازرگانی و غیربازرگانی (به ترتیب با ۱۸۴۰۷۱/۶ و ۱۸۲۴۷۰/۴ ده هزارریال) می شود. کمترین مبلغ هزینه مبادله افراد حقیقی مربوط به جعاله و مشارکت مدنی بازرگانی (به ترتیب با ۲۵۱/۹ و ۲۶۵/۷ ده هزارریال) و برای افراد حقوقی به ترتیب مربوط به تسهیلات مراجعه و جعاله (به ترتیب با ۳۳۹۳/۳ و ۳۶۹۱/۶ ده هزارریال) می باشد.

در جدول ۵ سهم هزینه مبادله مراحل مختلف دریافت تسهیلات برحسب نوع عقد بانکی و شخصیت گیرنده وام (حقیقی یا حقوقی) ارائه شده است.

جدول ۵. سهم مراحل مختلف از هزینه مبادله دریافت تسهیلات در عقود مختلف (درصد)

نوع عقد	رفت و آمد	تشکیل پرونده	انتظار	بازپرداخت
افراد حقوقی	۴/۷٪	۲۲/۹٪	۷۰/۵٪	۱/۹٪
جعاله	۹/۶٪	۳۶/۵٪	۵۲/۱٪	۱/۸٪
فروش اقساطی	۱۱/۰٪	۲۴/۷٪	۶۱/۱٪	۳/۲٪
مراجعه	۵/۸٪	۲۴/۵٪	۶۵/۳٪	۴/۳٪
مشارکت مدنی بازرگانی	۳/۹٪	۲۸/۷٪	۶۶/۵٪	۰/۹٪
مشارکت مدنی تدریجی	۳/۹٪	۱۵/۳٪	۷۹/۰٪	۱/۷٪
مشارکت مدنی غیربازرگانی	۲/۷٪	۲۳/۶٪	۷۲/۹٪	۰/۸٪
مضاربه	۲/۳٪	۲۶/۴٪	۶۹/۳٪	۲/۰٪
افراد حقیقی	۱۵/۴٪	۲۷/۷٪	۴۶/۳٪	۱۰/۶٪
جعاله	۲۱/۰٪	۴۰/۳٪	۲۶/۲٪	۱۲/۷٪
فروش اقساطی	۱۹/۳٪	۲۸/۵٪	۳۹/۹٪	۱۲/۴٪
قرض الحسنه	۱۶/۰٪	۲۷/۶٪	۴۲/۷٪	۱۳/۷٪
مراجعه	۱۵/۶٪	۲۸/۲٪	۴۸/۸٪	۷/۴٪
مشارکت مدنی بازرگانی	۷/۹٪	۴۷/۷٪	۴۱/۵٪	۲/۹٪
مشارکت مدنی تدریجی	۱۷/۴٪	۲۸/۳٪	۴۳/۲٪	۱۱/۱٪
مشارکت مدنی غیربازرگانی	۶/۹٪	۱۴/۱٪	۷۸/۰٪	۱/۰٪
مضاربه	۶/۶٪	۲۵/۴٪	۶۶/۳٪	۱/۷٪
کل نمونه	۱۲/۴٪	۲۶/۴٪	۵۳/۱٪	۸/۱٪

به نظر می رسد روابط سهم هزینه دو مرحله رفت و آمد و بازپرداخت در بین عقود مختلف نسبتاً مشابه است. بر این اساس، مشاهده می شود سهم هزینه های رفت و آمد و بازپرداخت در هر دو گروه افراد حقیقی و حقوقی برای عقود مبادله ای بیش از عقود مشارکتی است. با این تفاوت که سهم های افراد حقیقی در عقود مبادله ای در این مراحل بیش از سهم افراد حقوقی است. به عنوان مثال، سهم هزینه رفت و آمد افراد حقیقی در عقد مضاربه با ۶/۶ درصد نزدیک به سه برابر این سهم برای افراد حقوقی با ۲/۳ درصد است. در مقابل، بیشترین سهم هزینه رفت و آمد که مربوط به عقود جعاله و فروش اقساطی است برای افراد حقیقی بیش از افراد حقوقی و نزدیک به دو برابر است (۲۱/۰ و ۱۹/۳ درصد در مقابل ۹/۶ و ۱۱/۰ درصد).

در مورد هزینه های تشکیل پرونده نیز به نظر می رسد سهم آن در عقود مبادله ای برای هر دو گروه افراد حقیقی و حقوقی بیش از سهم هزینه تشکیل پرونده برای عقود مشارکتی است. این در حالی است که برخلاف هزینه های مراحل پیشگفته، سهم هزینه های انتظار در عقود مشارکتی برای هر دو گروه افراد حقیقی و حقوقی تاحدودی بیش از سهم هزینه انتظار برای عقود مبادله ای است.

جدول ۶. میانگین تسهیلات، نرخ سود و هزینه مبادله تسهیلات به تفکیک نوع عقد

نوع عقد	مبلغ وام (میلیون ریال)	نرخ سود اسمی (%)	هزینه مبادله (میلیون ریال)	نسبت هزینه مبادله (%)	خالص وام (میلیون ریال)
جعاله	۴۷۴	۱۸/۰٪	۱۰/۶	۱/۸۷٪	۴۶۳
فروش اقساطی	۵,۲۶۵	۱۷/۸٪	۲۳/۵	۲/۲۸٪	۵,۲۴۱
قرض الحسنه	۱۳۷	۴/۰٪	۳/۶	۳/۰۳٪	۱۳۳
مراجعه	۸۴۳	۱۸/۰٪	۱۵/۷	۱/۷۱٪	۸۲۷
مشارکت مدنی بازرگانی	۶۸,۳۰۷	۱۸/۰٪	۱,۵۳۴/۴	۱/۳۳٪	۶۶,۷۷۳
مشارکت مدنی تدریجی	۵,۶۸۹	۱۸/۰٪	۴۲/۷	۲/۱۶٪	۵,۶۴۶
مشارکت مدنی غیربازرگانی	۶۰,۳۶۰	۱۸/۰٪	۱,۰۸۶/۱	۱/۴۱٪	۵۹,۲۷۴
مضاربه	۲,۹۳۶	۱۸/۰٪	۵۷/۱	۱/۷۱٪	۲,۸۷۹
کل نمونه	۱۱,۴۱۹	-	۱۹۴/۷	۲/۲۲٪	۱۱,۲۲۴

پس از برآورد هزینه های مبادله، جدول ۶ میانگین تسهیلات، نرخ سود و هزینه مبادله تسهیلات و نسبت آن را به تفکیک نوع عقود بانکی گزارش کرده است. مشاهده می شود نسبت هزینه مبادله تسهیلات عقود قرض الحسنه و فروش اقساطی به ترتیب با ۳/۰۳ و ۲/۲۸ درصد بیشترین و عقود مشارکت مدنی بازرگانی و غیربازرگانی به ترتیب با ۱/۳۳ و ۱/۴۱ درصد کمترین نسبت هزینه های مبادله به مبلغ تسهیلات را دارند. در اینجا نیز به نظر می رسد ارتباط نسبت هزینه مبادله با نوع عقد بیش از هر چیز به اندازه و بزرگی مبلغ وام عقد مورد نظر بستگی دارد.

جمع بندی و نتیجه گیری

جدول ۷ میانگین تسهیلات، نرخ سود و هزینه مبادله تسهیلات برای انواع عقود بانکی را به تفکیک شخصیت (حقیقی/حقوقی) وام گیرنده ارایه کرده است. همان طور که در تشریح مقدار هزینه مبادله به تفکیک عقود و نوع شخصیت گیرنده تسهیلات گفته شد به نظر می رسد در مورد نسبت هزینه مبادله نیز الگوی چندان روشنی قابل شناسایی نیست. در مجموع، همان طور که در جدول ۷ مشاهده می شود نسبت هزینه مبادله عقود مضاربه و مشارکت مدنی بازرگانی و غیربازرگانی برای افراد حقوقی به ترتیب با ۱/۴۳، ۱/۴۶ و ۱/۵۰ درصد دارای کمترین نسبت هزینه مبادله و برای عقود مرابحه و جعاله به ترتیب با ۲/۳۸ و ۲/۰۴ درصد بیشترین نسبت هزینه را بین عقود مختلف برای افراد حقوقی برخوردار بودند. این در حالی است که برای افراد حقیقی، تسهیلات قرض الحسنه و فروش اقساطی به ترتیب با ۳/۰۳ و ۲/۵۳ دارای بیشترین نسبت هزینه مبادله و برای عقود مشارکت مدنی بازرگانی و غیربازرگانی و نیز مرابحه به ترتیب با ۰/۷۰، ۱/۲۸ و ۱/۳۱ درصد دارای کمترین نسبت هزینه مبادله هستند.

جدول ۷. میانگین تسهیلات، نرخ سود و هزینه مبادله تسهیلات به تفکیک نوع عقد و شخصیت وام گیرنده

مبلغ وام (میلیون ریال)	نرخ سود اسمی (%)	هزینه مبادله (میلیون ریال)	نسبت هزینه مبادله (%)	فروش				مشارکت مدنی			
				جعاله	اقساطی	قرض الحسنه	مراجعه	بازرگانی	تدریجی	غیربازرگانی	مضاربه
۱,۳۸۸	۱۵,۳۰۷	۱,۶۰۱	۸۱,۸۹۳	۱۵,۳۰۷	۱۳۷	۳۹۶	۳۸۰	۱۵,۶۳۶	۱۰۰,۳۹۲	۴,۶۷۳	۳۹,۱۳۷
۱۹۳	۲۴۴	۱۸/۰٪	۲/۰۴٪	۱۸/۰٪	۴/۰٪	۱۸/۰٪	۱۸/۰٪	۱۸/۰٪	۱۸/۰٪	۱۸/۰٪	۱۸/۰٪
۳۶/۹	۵۴/۷	۳۳/۹	۲/۳۸٪	۱۸/۰٪	۳/۶	۵/۰	۲/۷	۵/۱	۳۱/۰	۷۵/۴	۶۶۷/۸
۲/۵	۷/۹	۳/۶	۱/۸۲٪	۱۸/۰٪	۳/۰۳٪	۱/۳۱٪	۰/۷۰٪	۲/۳۰٪	۱/۲۸٪	۱/۴۳٪	۱/۷۸٪
۱,۳۵۱	۱۵,۲۵۲	۱,۵۶۸	۸۰,۰۵۲	۱۵,۲۵۲	۱۳۳	۳۹۱	۳۷۷	۱۵,۵۲۴	۹۸,۵۶۷	۴,۵۹۷	۳۸,۴۶۹
۱۹۰	۲۳۶	۱۸/۰٪	۱۲/۴٪	۱۸/۰٪	۲۶/۴٪	۵۳/۱٪	۸/۱٪	۱۵,۵۲۴	۹۸,۵۶۷	۴,۵۹۷	۳۸,۴۶۹

۴. پیشنهادهای کاربردی

بررسی هزینه مبادله به تفکیک انواع عقود بانکی نشان داد که وام های قرض الحسنه با نسبت هزینه مبادله ۳/۰۳ درصد بیشترین هزینه مبادله را دارا می باشد و وام های مشارکت مدنی با ۱/۳۳ درصد کمترین نسبت هزینه مبادله را دارا هستند. با عنایت به این که میانگین مبلغ اندازه وام قرض الحسنه کمترین و میانگین مبلغ وام مشارکت مدنی بازرگانی بیشترین رقم را در بین عقود مختلف دارا هستند می توان نسبت هزینه مبادله را در بین عقود نیز تابع معکوسی از اندازه وام دانست.

نتایج برآورد هزینه مبادله به تفکیک مراحل مختلف نشان داد که هزینه های رفت و آمد، تشکیل پرونده، انتظار و بازپرداخت برای اشخاص حقیقی به ترتیب ۵۷۶، ۱۱۴۷، ۷۴۴۸ و ۳۰۹ هزارریال است. این هزینه ها برای اشخاص حقوقی به ترتیب ۱۲۶۱، ۱۴۶۸۲، ۶۵۱۴۱۱ و ۴۳۵ هزارریال برآورد شد. به طور کلی، میانگین سهم هزینه هر یک از مراحل رفت و آمد، تشکیل پرونده، انتظار و بازپرداخت به ترتیب ۱۲/۴، ۲۶/۴، ۵۳/۱ و ۸/۱ درصد از کل هزینه های مبادله برآورد شد.

مقایسه این اعداد برای اشخاص حقیقی و حقوقی نشان می دهد سهم هزینه های انتظار برای اعطای تسهیلات برای اشخاص حقوقی بیش از اشخاص حقیقی است. در این راستا، کاهش هزینه های انتظار بیشترین تأثیر را بر هزینه مبادله اشخاص حقوقی خواهد داشت. برای این منظور، با چابک سازی بانک و تسریع در فرایندها و تصمیم گیری ها، می بایست رویه های کوتاه و سریع تری را ایجاد کرد. این امر بی تردید می تواند به افزایش رضایتمندی مشتریان حقوقی و گسترش مرادوات مالی آنها با بانک پارسیان منجر شود.

با عنایت به سهم قابل توجه هزینه های تشکیل پرونده برای اشخاص حقیقی (۲۷/۷ درصد) و حتی اشخاص حقوقی (۲۲/۹ درصد) می توان دو هدف اصلی این مرحله را کسب اطلاعات متقارن و نیز کاهش ریسک عدم بازپرداخت تسهیلات را برشمرد. در این راستا، پیشنهاد می شود:

مراحل و مدارک لازم برای تشکیل پرونده به ویژه برای اشخاص حقیقی مورد تجدیدنظر قرار گیرد. الکترونیکی و غیرحضوری کردن تشکیل پرونده نه تنها می تواند هزینه های این مرحله، بلکه هزینه های رفت و آمد را نیز کاهش دهد.

همچنین، پیشنهاد می شود بانک پارسیان از سامانه های اعتبارسنجی مشتریان برای کاهش هزینه بانک و مشتری در فرایند تشکیل پرونده استفاده کند. ضمن این که، می توان پژوهشی درخصوص عوامل مؤثر بر عدم بازپرداخت مطالبات و ارتباط انواع وثایق و ضمانت ها را انجام داد و از نتایج آن برای نحوه تشکیل پرونده و اخذ ضمانت و وثایق لازم بهره گرفته شود.

تقدیر و تشکر

این پژوهش با پشتیبانی مالی بانک پارسیان انجام شده است. نویسندگان مراتب سپاس خود را از کلیه کارشناسان و کارکنان بانک که در جمع آوری داده ها و مراحل مختلف تحقیق همکاری نمودند، اعلام می دارند.

فهرست منابع

خالقی فر، م.، قاسمی، و.، همتی، ر. و فرهمند، ش. (۱۳۹۴) بررسی جامعه شناختی هزینه مبادله و تاثیر آن بر روی کنش اقتصادی کارآفرینان (مورد مطالعه: کارآفرینان استان همدان). فصلنامه راهبرد، شماره ۷۵: ۱۹۱.

عاقلی، ل.، سحابی، ب. و صلح خواه، ن. (۱۳۹۶) تاثیر هزینه مبادله بر توسعه مالی در کشورهای منتخب اوپک. فصلنامه پژوهش های اقتصادی (رشد و توسعه پایدار)، سال هفدهم، شماره ۱: ۹۵-۱۲۰.

عرب مازار، ع. نعمتی، م و درویشی، ا. (۱۳۹۶) بررسی اثر روابط اعطای تسهیلات بر هزینه مبادله تسهیلات بانکی: مطالعه موردی بانک کشاورزی. فصلنامه اقتصاد مالی، سال یازدهم، شماره ۳۸.

نصیری اقدم، ع. و مرتضوی فر، ز. (۱۳۹۶) دلالت اقتصادی نهادی برای بهبود محیط کسب و کار. پژوهشنامه اقتصادی، شماره ۶۴.

Adams, D. W. and R. C. Vogel (1986). Rural Financial Markets in Low Income Countries: Recent Controversies and Lessons. World Development, 14(4): 477-487.

Estimating the Transaction Costs of Obtaining Bank Financing by Contract Type: A Case Study of Parsian Bank

Heydar Gholizadeh

Associate Professor, Department of Extension, Communication and Rural Development, Faculty of Agriculture,
University of Zanjan, Zanjan, Iran.
hgholizadeh@znu.ac.ir

Mohammad Hossein Zoghipour

M.Sc. in Economics, University of Zanjan, Zanjan, Iran; and Employee, Shahr Bank, Tehran, Iran.
mh.zoghipour12@gmail.com

Seyed Safdar Hosseini

Professor, Department of Agricultural Economics, College of Agriculture and Natural Resources, University of
Tehran, Karaj, Iran
hosseini_safdar@yahoo.com

Abstract

Given the multiplicity of banks and the competitive nature of the banking industry in Iran, reducing the transaction costs of obtaining financing has become crucial for assessing bank efficiency and encouraging customers to deposit funds. This study estimates the transaction costs of bank facilities across eight types of Islamic contracts. Focusing on Parsian Bank, data were collected through interviews with 263 individual and corporate borrowers in eleven provinces. The results show that Qard al-Hasanah, Ja'alah, and Murabaha contracts, with average transaction costs of 63.58, 310.61, and 915.71 thousand rials, respectively, have the lowest costs. In contrast, Commercial Civil Partnership, Non-Commercial Civil Partnership, and Mudarabah contracts, with averages of 15,343.73, 10,861.21, and 5,710.9 thousand rials, respectively, incur the highest costs. A breakdown of costs reveals that the stages of commuting, documentation, waiting, and repayment account for 12.4%, 26.4%, 53.1%, and 8.1% of total transaction costs, respectively. Thus, enhancing bank agility and expediting processes and decision-making would most effectively reduce costs, particularly waiting costs. Furthermore, given the substantial share of documentation costs for both individual (27.7%) and corporate clients (22.9%), digitizing and moving the documentation process online could significantly reduce costs associated with this stage as well as commuting expenses.

Keywords: Transaction Costs, Exchange Contracts, Partnership Contracts, Parsian Bank

JEL classification: G21, G23, G29, G51